

La ràdio a l'escola. Aplicacions didàctiques

Roderic Villalba Pérez

La ràdio, element bàsic de l'Educació Audiovisual

La ràdio és, sens dubte, el mitjà de comunicació menys usat per part del sistema educatiu. I menys encara de manera sistemàtica. És per això que cal aprofitar les seves virtualitats educatives i integrar el treball radiofònic en les tasques escolars. És lògic que, dins de les tecnologies de la informació i la comunicació –TIC-, aparegui el treball amb els mitjans de comunicació de masses (televisió, ràdio, premsa, internet, etc.).

La ràdio és un mitjà viu que promou la comunicació, facilita la lectura i la comprensió dels textos i agilita les tasques de redacció dels alumnes. És per això que cada cop més escoles i instituts estudien el fenomen radiofònic sistemàticament. El treball radiofònic resulta un estímul que potencia les activitats escolars des de diferents perspectives:

- Reforça el treball en equip.
- Fomenta el debat i l'aprofundiment dels temes.
- Estimula l'ús de la comunicació oral, ensenya a utilitzar la veu, amplia el vocabulari, ensenya -en definitiva- a saber expressar-se.
- Incita a la reflexió i al respecte per l'interlocutor.
- Responsabilitza els nois i noies en una tasca que va més enllà de l'activitat escolar. A més, altres nens i adults poden avaluar el seu treball.
- Possibilita l'estudi, la reflexió i el debat a partir d'una fórmula divertida.

El ventall d'experiències escolars de treball radiofònic és prou variat: es fan programes en ràdios comercials, en emissores públiques, en emissores escolars, mitjançant la megafonia del centre o tan sols escoltant el treball fet davant d'una classe. En general les experiències han estat limitades en el temps.

Durant els anys quaranta, en plena època franquista, es va iniciar un programa escolar de ràdio amb un enfocament pedagògic i didàctic. El programa s'emetia en horari escolar des de Ràdio Barcelona, sota la tutela d'Artur Martorell. Les sessions anaven dirigides als alumnes i des d'allà s'organitzaven concursos que promovien la participació

dels escolars. Fruit d'aquestes emissions foren els intercanvis radiofònics amb València i Madrid.

El fet d'introduir activitats de ràdio a l'escola no prové de l'afecció de la mainada per la ràdio. Els nens no són consumidors del mitjà ràdio de manera habitual. És a l'adolescència que s'afecten gairebé de forma exclusiva als programes musicals, bàsicament la radiofórmula. Al capdavall, els continguts dels programes de ràdio s'adrecen fonamentalment a un públic adult.

Però, ja que la ràdio incideix en aspectes fonamentals de l'aprenentatge com ara la lectura, l'expressió oral, la dicció, l'entonació, la redacció i l'estructuració d'idees, com podem renunciar a promoure activitats de ràdio a l'escola? És un bon recurs didàctic que trobem a totes les llars i que és a l'abast de tothom.

Incorporar les activitats radiofòniques al currículum no és pas tan difícil. Aquestes són algunes propostes concretes:

- La utilització de documents sonors en les àrees curriculars.
- L'ús de gravacions sonores com a testimoni dels esdeveniments escolars.
- La creació de tallers de so / ràdio.
- L'organització de reporters escolars de revista i ràdio.
- L'organització i creació de la fonoteca / discoteca.
- La necessitat de disposar d'una megafonia escolar.
- El fet de recollir en format radiofònic treballs escolars.
- Possibilitar que els nois i noies puguin presentar els treballs en format radiofònic.

L'experiència demostra que val la pena dur a terme aquest esforç, perquè:

- És important iniciar el treball d'alfabetització audiovisual.
- Els alumnes responen amb una gran motivació i interès.
- Dominen i manipulen ràpidament els aparells.
- S'aconsegueix elaborar treballs creatius.
- Es poden abordar aprenentatges significatius.
- Es fomenta l'autonomia i la responsabilitat dels alumnes.
- Se superen dificultats expressives i de timidesa.

- Es globalitza l'aprenentatge mitjançant altres matèries.
- Es fomenta el treball en grup i l'actitud cooperativa.

Començar una experiència de treball en l'àmbit radiofònic, encara que es tingui molt clar, sempre comporta una feina addicional. Podem pensar que no tenim el material suficient ni la formació necessària; els problemes tècnics ens trenquen massa vegades el ritme de les sessions; els resultats són palpables a mig termini; no sempre es valora la feina feta, etc. No podem caure en el desànim. Només cal temps i constància.

Resulta difícil trobar alguna activitat humana que no estigui mediatitzada per la força dels mitjans de comunicació. És per això que l'educació en i amb els mitjans audiovisuals s'ha de relacionar amb totes les àrees del currículum escolar i, per tant, l'educació audiovisual haurà de tenir present sempre aquest doble vessant:

- L'educació en el llenguatge audiovisual, és a dir, l'aprenentatge dels codis del llenguatge audiovisual i els seus recursos expressius, per tal que els alumnes puguin elaborar els seus missatges audiovisuals.
- L'educació amb els audiovisuals, és a dir, la utilització dels mitjans audiovisuals per introduir, resumir, ampliar, etc., qualsevol tema relacionat amb les àrees del currículum.

En tots els nivells i totes les àrees es poden fer activitats de ràdio. És clar que com a activitats de ràdio entenem tota aquella activitat relacionada amb el fet d'enregistrar i escoltar.

El marc legal d'una emissora escolar

D'entrada s'ha de dir que, respecte a la legislació per a emissores escolars, trobem un problema: hi ha un buit legal. No hi ha cap normativa que contempli aquest tipus d'emissores educatives. Qui té comperències al respecte és el Ministeri de Foment i la Direcció General de Radiodifusió i Televisió, depenent del Departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya¹.

¹ La seu de la Direcció General de Radiodifusió i Televisió és a la plaça Antoni López, 5, 08002 Barcelona.

L'administració local té la potestat de gestionar les emissores municipals un cop autoritzades. El decret 263/1990, de Presidència de la Generalitat, de 23 d'octubre, de regulació del procés de concessió per a la gestió indirecta per part de les corporacions locals del servei de radiodifusió sonora en ones mètriques amb modulació de freqüència és la normativa de referència.

La finalitat educativa, la titularitat escolar, la manca d'esperit comercial i evitar ocasionar problemes a la comunitat són els arguments que avalen i possibiliten l'existència de les emissores escolars a casa nostra. Cal, doncs, un estatut de funcionament que autoreguli l'emissora. I que el projecte educatiu, el pla anual i el reglament de règim interior del centre la contemplin. Amb el vist-i-plau de l'administració educativa, naturalment.

Instal·lació per a emissions de ràdio escolar

Aquest és l'equipament necessari: un emissor de freqüència modulada (FM) d'uns 20 watts: uns auriculars, 2 o 3 micròfons, un mesclador de so, una antena de FM, cables i connectors diversos, una platina de casset, un radiocasset, 1 o 2 aparells reproductors de discos compactes, uns quants discos i cintes de casset. Val a dir que als centres educatius ja es disposa de vegades d'alguns d'aquests aparells que es poden aprofitar. El cost de tots aquests aparells nous estaria entre les 250.000 i 500.000 ptes. Si és que a més a més es vol un compressor del so, un codificador estèreo i una mescladora amb més prestacions. Tanmateix, si no es vol emetre, sinó simplement fer programes que es graven en una cinta verge i prou, no cal ni l'emissor ni l'antena².

Al llibre *33 tècniques i recursos audiovisuals* d'Àngel Font (1985) s'explica molt acuradament com fer enregistraments i reproduccions de so, així com instal·lacions

² Establiments on poder comprar aquests aparells electrònics en trobareu molts. En aquests dos trobareu gairebé de tot:

- Radiowatt, passeig de Gràcia 126, 08008, Barcelona, tel. 932371182, fax 934153822; - Onda Radio, Gran Via 581, 08011, Barcelona, tel. 933235462, fax 934543938.

- Si es tracta d'emissors de ràdio en FM potser us resultarà més difícil, especialment si els busqueu no homologats, com ara els de 8 watts. Ho podeu provar a Link comunicaciones S.A. c/ la Viña, 33 bis, Barcelona. Tel. 933471033-3471180. Fax 933472255. c.e. link@interplanet.es

- O bé a Telecom àudio i vídeo. C/ Josep Irla, 38 entl. 2^a 17190 - Salt. Tel. 972406824 fax 972244193. c.e. assmeral@redestb.es

- L'empresa SERATEL fa unes ofertes realment interessants, potser les millors. Aquesta és la referència: <http://www.seratel.com> c.e. delarosa@seratel.com Tel. 916567565 Fax 916566807

senzilles per a sonorització de documents audiovisuals i emissions de ràdio escolar. Aquest llibre s'ha fet arribar als centres d'educació primària.

El futur de la ràdio és digital. Fins i tot el present ja ho és en certa mesura. És per això que avui dia no cal tenir una emissora convencional de freqüència modulada per poder fer ràdio al centre educatiu. A través del servei XTEC Ràdio del Departament d'Ensenyament –<http://www.xtec.es/radio>– es pot fer ràdio digital i emetre a través d'internet de manera gratuïta. Només cal disposar d'un parell de programes, el Real Encoder i el Real Player, i ben poca cosa més, com ara un ordinador i algun micròfon. Això està a l'abast de tothom que s'ho proposi³.

Tècnicament és molt més complex endegar una emissora de ràdio escolar que no pas un revista, per exemple. És imprescindible conèixer mínimament el món de la ràdio, comptar amb l'opinió d'alguna persona que domini les qüestions tècniques i visitar alguna experiència d'emissora escolar –que no n'hi ha gaires– abans d'elaborar un projecte que sigui viable i assumible per la comunitat educativa. En aquests moments, l'opció digital és la primera opció a considerar⁴.

Ràdio Ràpia, emissora escolar

Ràdio “Ràpia” és l'emissora de ràdio de l'escola Sant Domènec de la Ràpita –Santa Margarida i els Monjos-, a l'Alt Penedès. L'escola té un centenar d'alumnes i una dotzena de mestres. L'emissora emet de dilluns a divendres durant el curs escolar, de 2/4 d'1 a 1/4 de 2 del migdia, al 88.6 de la FM, des del 23 d'abril del 1990. Els divendres a la tarda alguns exalumnes també fan programes de ràdio. És un equipament educatiu i cultural obert a la comunitat educativa, gestionat per una comissió de ràdio on participen alumnes i mestres, respectuosos amb tothom i que té un “estil de ràdio” -una manera de fer ràdio- que obeeix a una intenció educativa.

³ Hi ha una web sobre la ràdio on trobareu tota la informació necessària. És de Pitu Martínez i la trobareu a <http://www.xtec.es/~jmartine>

⁴ Ràdio “Ràpia”, l'emissora de ràdio de l'escola Sant Domènec de La Ràpita –Sta. Margarida i els Monjos-, emet a diari des del mes d'abril de 1990. Ens podeu sintonitzar en directe a través del nostre web, de 2/4 d'1 a 1/4 de 2 del migdia, durant el curs escolar, de dilluns a divendres. No cal dir que estem a la vostra disposició per a qualsevol consulta que ens vulgueu fer.
CEIP Sant Domènec. Av. Penedès, 1. 08730 La Ràpita. –Sta. Margarida i els Monjos-, Alt Penedès. Tel-fax 938980400. Correu electrònic: a8037528@centres.xtec.es Web: <http://www.xtec.es/centres/a8037528>

Aquesta experiència implica la totalitat dels nens i nenes de l'escola. Aquesta és una opció que s'ha tingut clara des del primer moment. Les tasques radiofòniques estan integrades plenament dins del currículum escolar, i són motiu de planificació, seguiment i avaluació. La ràdio es treballa a tot l'escola dins l'horari escolar en una sessió de $\frac{3}{4}$ d'hora setmanal. Tots els nens i nenes participen aproximadament un cop al mes en un programa de ràdio de la seva classe. A més a més, els més motivats poden fer programes voluntaris de ràdio, de periodicitat setmanal, en grups de dues a quatre persones. Els interessats pels aparells tècnics poden fer de tècnics. Finalment, també es demana la col·laboració d'un parell o tres d'alumnes per tal de formar part de la comissió de ràdio i audiovisuals del centre.

Equipament tècnic

Ràdio "Ràpia" té una emissora de FM de 8 wats (88-108 Mhz), un compressor del so, un codificador de so estèreo, una antena d'FM, uns auriculars, 4 micròfons amb peus, un mesclador de so senzill amb 5 canals d'entrada de so, un adaptador telefònic, 2 dobles platines, 2 aparells reproductors de discos compactes, un mesclador de 6 micròfons, un radiocasset, un amplificador, 3 bafles...

Objectius i continguts

Tema	Objectius	Continguts	Àrees	Cicle
1.-La ràdio com a mitjà de comunicació.	Descriure les característiques de la ràdio. Comparació amb altres mitjans. Una mica d'història.	Mitjans de comunicació. Història de la ràdio. Elements de comunicació.	Coneixement del medi social. Llengua. Matemàtica.	Tots
2.-Aparells tècnics.	Connectar i manipular els aparells. Plasmar en un esquema les connexions.	Connexió i manipulació d'aparells: efectuar enregistraments. Capacitat de treball en equip i d'iniciativa.	Llengua. Coneixement del medi natural.	Tots
3.- Col·laboradors de la ràdio.	Conèixer el personal de la ràdio i les seves funcions. Contrastar tipus d'emissores comercials i institucionals amb les municipals. Aprendre mecanismes de comunicació entre locutors i tècnics. Un treball d'equip.	Les emissores de ràdio. Els professionals de la ràdio. Responsabilitat en el treball individual i en equip.	Llengua. Coneixement del medi social i cultural.	Tots
4.- Les emissores de radiodifusió.	Conèixer diferents tipus d'emissores segons la propietat i la programació. Visitar una emissora i informar-se'n sobre el funcionament.	Les emissores de ràdio. Visita a una emissora. Interès per l'activitat local, comarcal, nacional, estatal, etc. Estadística.	Llengua. Coneixement del medi social i cultural. Matemàtica.	Tots
5.- Elements del llenguatge radiofònic	Reconèixer els elements del llenguatge radiofònic. Fer-ne ús adequat en cada circumstància.	Recursos expressius: veu, música, efectes de so, silencis. Característiques de l'expressió oral a la ràdio. El muntatge i la sintaxi sonora. Elaboració d'un producte creatiu i imaginatiu	Llengua. Educació artística: música.	EI CI CM

Tema	Objectius	Continguts	Àrees	Cicle
6.- Gèneres radiofònics.	Diferenciar els diferents gèneres radiofònics.	Funcions i estil: opinió, informació i entreteniment. Gèneres radiofònics. Enregistrament de programes.	Llengua.	Tots
7.-Elaboració de programes. El guió. Emissió.	Redactar adequadament guions radiofònics dels diferents gèneres. Expressar-se oralment amb correcció. Valorar la llibertat d'expressió com a dret bàsic democràtic.	L'expressió oral a la ràdio: claredat, comprensió, ritme. El muntatge i la sintaxi sonora. Elaboració de guions. Enregistrament de programes en equip. Capacitat d'iniciativa.	Llengua. Coneixement del medi cultural i social. Coneixement del medi natural.	Tots
8.- Cultura, civisme, convivència. Llibertat d'expressió.	Valorar la llibertat d'expressió com a dret bàsic en una societat democràtica. Desenvolupar una actitud responsable, oberta, participativa i respectuosa.	Responsabilitat en el treball individual i d'equip. Respecte vers el principi de llibertat d'expressió.	Llengua. Coneixement del medi social i cultural. Eix transversal de l'educació moral i en valors.	CM CS
9.- Vocabulari radiofònic.	Expressar-se oralment amb correcció. Fer ús del vocabulari radiofònic.	Vocabulari radiofònic bàsic (unes 75 paraules). Consulta del diccionari. Interès per expressar-se de manera fluïda i correcta.	Llengua.	Tots
10.- Ràdio "Ràpia", emissora escolar	Manifestar interès per la realitat social i cultural. Conèixer el funcionament d'una emissora de ràdio escolar.	Aplicació del vocabulari radiofònic. Tècniques i procediments metodològics. Actitud positiva i engrescadora davant les activitats a fer. Possible visita a l'emissora.	Llengua. Coneixement del medi social i cultural. Eix transversal dels hàbits i les tècniques de treball i d'estudi.	CS

Com es fa un programa

Educació Infantil

Setmanalment cada classe fa un programa d'una durada de 10 a 15' on participen dos o tres alumnes acompanyats de la mestra tutora. S'expliquen contes, es canten cançons, es parla d'alguna cosa que s'ha treballat a la classe, com alguna sortida, es comenten els aniversaris, etc. El programa es prepara a la classe amb antelació. Es notifica a les famílies. La mestra és qui dóna les pautes i els torns de paraula. També intervé en el programa activament. De tant en tant, es treballen a la classe alguns temes del dossier de ràdio elaborat a l'escola, ja sigui al racó del so o de forma col·lectiva. A l'aula s'escolta i es comenta la gravació del programa amb tot el grup classe.

Cicle Inicial

A cicle inicial el desenvolupament del programa setmanal és similar a com es fa a l'educació infantil. Especialment a 1r de cicle inicial. La diferència fonamental és que es prepara un guió escrit del programa. Aquest guió es llegeix i es fan unes quantes lectures prèvies. Els nens i nenes que llegeixen prou bé el poden llegir al moment de fer el programa. Els que llegeixen més malament no el llegeixen sinó que, oralment, de memòria, diuen el que està escrit al guió.

A 2n de cicle inicial, els guions ja es llegeixen sense problemes, en general. El contingut dels guions és similar al dels guions d'educació infantil: s'expliquen contes, es canten cançons, etc. El paper del mestre tutor ja no és tan imprescindible, tot i que sempre acompanya el grup de tres o quatre nens i nenes.

Cicle Mitjà

La sessió de 45' es divideix en dues parts. La primera dirigida al grup classe i l'altra a grups petits.

1r de Cicle Mitjà

1a part

Dura aproximadament un quart d'hora. Tota la classe escolta el programa anterior. Això serveix per fer una avaluació dels continguts donats durant la resta del curs: s'hi han

tingut en compte les pauses, si han vocalitzat bé, si han llegit amb fluïdesa i espontaneïtat, si han llegit de manera que no sembli que és una lectura, si han utilitzat els signes adients per demanar la música, etc.

2a part

La resta de la sessió es dedica a donar els continguts teòrics necessaris per a la confecció del guió del proper programa. El programa triat en aquesta ocasió és d'endevinalles. La mestra proporciona a l'alumnat un text on hi ha un recull. Prèviament s'han format grups de treball, de tres o quatre infants per grup. Tan sols un membre del grup serà qui faci la locució. Es reparteixen tres o quatre endevinalles per grup. Cada grup llegeix les seves, primer individualment en silenci, després en veu alta intentant descobrir-ne el significat i donant diferents respostes. Cada alumne intenta esbrinar la solució i es genera una petita discussió, que resoldrà el locutor de cada grup, al qual la mestra li proporciona els resultats.

Un cop finalitzada l'elaboració oral del guió, es procedeix a confeccionar el text escrit. Per a realitzar-lo se'ls proporciona una plantilla amb unes pautes. Un cop escrit el guió, s'assajarà pels locutors que intervindran aquella setmana. L'aparició és rotativa i finalment intervenen tots i cada un dels alumnes.

2n de Cicle Mitjà

Aquest mateix model de sessió es reproduïx a la classe de 2n de cicle mitjà però amb els continguts propis del nivell. Per tant, a part de la confecció del guió, també es treballen els diferents gèneres radiofònics com la narració o el radioteatre. I aquí a banda de la lectura també es treballen les diferents característiques de cada text: puntuació, diàlegs, frases curtes, els signes de puntuació, etc.

Cicle Superior

Al cicle superior utilitzem la sessió setmanal de ràdio, de 45', per desenvolupar tres activitats complementàries:

1. Comentari del programa fet la setmana anterior per un grup de tres o quatre alumnes. Tant els aspectes positius com negatius, els més remarcables.
2. Preparació del programa de la setmana, per part del grup de tres o quatre nois i noies que el fan setmanalment.

3. Treball sistemàtic d'algun aspecte contemplat al dossier de ràdio elaborat a l'escola. Aquest dossier contempla 68 activitats per a educació infantil i primària, al voltant de 10 àmbits del món de la ràdio: la ràdio com a mitjà de comunicació; els aparells tècnics; els col·laboradors de la ràdio; les emissores de radiodifusió; els elements del llenguatge radiofònic; els gèneres radiofònics; l'elaboració de programes: els guions; la llibertat d'expressió; el vocabulari radiofònic i l'experiència radiofònica de la nostra emissora escolar.

Pel que fa al programa setmanal que fan els nois i noies, en grups de tres o quatre, el guió s'elabora a partir d'un ampli ventall de continguts:

- Les pròpies notícies que genera el grup classe, el cicle o l'escola: aniversaris, absències per motius diversos, activitats que es porten a terme al llarg de la setmana, etc.
- Continguts variats del setmanari comarcal *La Fura*, molt arrelada a la comarca: Dossier monogràfics sobre temes diversos; el temps, resums mensuals; navegant per Internet; notícies de la comarca; informació castellera; exposicions; convocatòries; agenda (santoral, efemèrides, televisió, agenda d'actes comarcal); cinema, esports. Al web del setmanari també es poden trobar notícies i informacions de tota mena <http://www.lafura.org> Un cop escrit el guió, els locutors que aquella setmana intervindran en el programa l'assagen. Ser locutor és una feina rotativa en la qual intervenen tots els alumnes.
- Continguts de revistes infantils com ara *Cavall Fort* i *Tretzevents*: reportatges; treballs de plàstica; còmics; agenda; connexions; notícies; entreteniments; curiositats; contes i narracions; temes de debat, etc.
- Continguts de diaris i revistes: notícies de tota mena, xafarderies, etc.
- Textos i recursos de tota mena: endevinalles, refranys, embarbussaments, poesies, receptes de cuina, etc.

El guió s'elabora a partir d'unes plantilles ja fetes per tal d'agilitar la redacció.

Valoració i conclusions

- Entenem que l'emissora escolar de ràdio és l'element més emblemàtic i més dinamitzador del centre. I que té un potencial que cal no malbaratar.

- Els continguts radiofònics es poden integrar a les àrees d'aprenentatge, especialment a l'àrea de llengües, de coneixement del medi, de música, etc. També donen cabuda a les tecnologies de la informació i la comunicació. És per això que és aconsellable de treballar de manera integrada el treball de ràdio i d'informàtica.
- És un mitjà de comunicació que cal posar a l'abast de tot l'alumnat.
- A l'Àrea de llengües, el profit que en podem treure és enorme: els nens i nenes, des dels tres anys, s'acostumen a parlar en públic, a explicar vivències, adquireixen fluïdesa en la lectura en veu alta, els motiva a llegir el millor possible, els fa conèixer i escoltar molts tipus de música i adequar-los segons el tema que es tracta, aprenen a escriure resums de notícies, a elaborar-ne de pròpies, a inventar històries, a fer entrevistes, a fer poemes, rodolins, endevinalles i tot tipus de textos que poder ser radiats i per tant escoltats...

Bibliografia

Àngel Font i Suñé (1985). *33 tècniques i recursos audiovisuals*. Editorial Guix, Col·lecció Instruments número 2, Barcelona.